

צְרוּרוֹת / ג:

תוכן:

- א. שיטת רש"י: חצי נזק צרורות- חיוב מחודש
- ב. כחו כגופו- מציאותית או דינית
- ג. כחו כגופו בצרורות
- ד. הסבר מסברא לחיוב המחודש
- ה. שיטת הרא"ש והרמב"ם
- ו. כחו שהוא גופו וכחו שאינו גופו
- ז. צרורות של שאר אבות
- ח. התיז ברה"ר והזיק ברה"נ
- ט. שיטת הירושלמי

א. שיטת רש"י: חצי נזק צרורות- חיוב מחודש

שנינו בגמ' (ג:):

"אמר רב פפא יש מהן [תולדות] כיו"ב [כאבות] ויש מהן לאו כיו"ב... וכי קאמר רב פפא אתולדה דרגל. רגל? הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל! בחצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה. ואמאי קרי לה תולדה דרגל? לשלם מן העלייה... ולרבא [שמסתפק אם משלם בצרורות מן העלייה]... לפוטרה ברה"ר".

ישנם מספר קשיים בשיטת רש"י בסוגיא זו העולים מיד בלימוד הסוגיא:

- א. בריש הסוגיא מסביר רש"י את הבעיא האם תולדותיהן כיו"ב או לא – 'לא שנא אב לא שנא תולדה אם הזיק משלם או דלמא לא'. וכאן בסוף הסוגיא אנו מוצאים אפשרות שלישית- תשלומי ח"נ.
  - ב. רש"י מבסס את הוכחת הסוגיא לכך שצרורות הן רגל דווקא ולא קרן כח"נ הרגיל, בכך שח"נ דנגיחה הוא קנס וח"נ זה הוא ממונא (רש"י ד"ה בחצי). אך בעל השמעתתא אצלנו הוא רב פפא הסובר (לקמן טו.) שח"נ דקרן אף הוא ממונא!
  - ג. מה הצורך של רש"י לומר 'הלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא', הרי הסוגיא באה לומר שצרורות תולדה דרגל וממילא ככל רגל יהא ממון! ועוד שכל הלכתא באה לגרועי בתשלומין ולא לחדש חיוב במקום שראוי לפטור [כך מקשה הרא"ש בד' ב. ובד' יט.].
- ונראה לבאר את רש"י ע"פ ההבנה שמבין אותו הרא"ש ומתוכה חולק על רש"י.
- מהרא"ש משמע שאליבא דרש"י "דממונא הוא", הפירוש הוא שיש כאן חיוב ממון חדש במקום שהיה ראוי להיות פטור². ובזה יתבאר ג' הקושיות:
- בה"א דגמ' ובמהלך הסוגיא, לא הכרנו את האפשרות של חיוב חדש שקאי בפני עצמו אלא רק את דין התולדה שדומה לאב בסברא, לחייב ע"פ תכונתה. ובזה חקרנו האם דינו כמו האב או

¹ להוי ידוע שתרתני ועיגנתי דברי בסוגיין, בספרי רבותינו מאור עינינו האחרונים, ובעיקר ר' אריה לייב, הרב גוסטמאן, לבוש מרדכי, ברכת מרדכי, דברות משה ואם ימצא שאלה ללא מודעה הרי שלא בגנבה גנבתים אלא או שזכיתי לכוון מדעתי והויין מתורה דילי, או שנשמת ממני אומר, והזכויות שמורות לאומרם, וגאולה לעולם.

² ועיין לקמן הכוונה לפי"ז במה שאומרת הגמ' ריש פ' כיצד הרגל (יז:): ש'לעולם כחו כגופו וחצי נזק צרורות הלכתא גמירי לה'.

לא, ולכן השאלה היתה אם זה דומה לאב בסברא אך פחות שכיח ואינו עיקר צורת הנזק האם נחייב כהאב או לא, ולא היתה האפשרות של ח"נ; דממ"נ: או שיש לו אותם מאפיינים וסברת חיוב והכתוב לא עסק בו בפירוש כי 'דיבר הכתוב בהווה', או שדווקא מה שחידשה תורה אך חצי נזק מנא לן. ולמסקנה יש כאן דין שאכן מסברא לא היינו יודעים ובחידושו כלול עצם החיוב, והגבלת החיוב לחצי נזק.

בזה יתבאר גם למה למרות שמדובר ברב פפא שסובר בקרן ח"נ ממונא יכול לומר רש"י ואע"ג דח"נ של נגיחה הוי קנסא כי לרב פפא עצמו שסובר ח"נ דנגיחה הוי ממונא פירוש הדבר שמסברא היינו מחייבים נ"ש אלא שהתורה ריחמה עליו ופטרה אותו מחצי וא"כ פשוט שאין זה דומה כי אין זה חיוב חדש אלא פטור חדש, וכאן הרי אמר רש"י דממונא הוא וביאר הרא"ש שהכוונה היא שזהו חיוב חדש. אלא שאפי' למ"ד פ"נ קנסא שפלגא נזקא בעלמא הוא כן חיוב חדש זה חיוב שונה כי כאן זה בתורת ממון ולא עונש ע"מ שישמור יותר אלא זהו כל חיובו.

[וכמובן שמובן מה שכתב הלכתא גמירי לה דממונא הוא]

ראיה נוספת לכך שאלביא דרש"י צרורות הוא חיוב ממון חדש ול"א שכוחו כלול בגופו והרי הוא גופו ממש, היא מרש"י (מד:) גבי כופר, האומר: "ואין כופר כתוב אלא בנגיחה דהוי גופו ממש". רואים שרש"י עושה את ההבחנה בין גופו ממש לכוחו כגופו בבהמה שזה רק לדינים מסויימים ולא הגדרה מציאותית מוחלטת.³

בביאור רש"י מצאתי ביאורים נוספים:

- א. המהרש"ל מסביר שאין זה חלק מההלכה, עיי"ש.
- ב. הפנ"י מתרץ את השאלה שאלביא דרב פפא פ"נ דקרן הוא גם ממונא, בכך שכאן הוא ביאור לרבא ולא לרב פפא [!]
- ג. הבית אהרן [וואלקין] מחדש חידוש עצום ונפלא: רש"י בד' טו. כותב בביאור דברי רב פפא שפלגא נזקא ממונא הוא: "ונפ"מ דאי מודה מקמי דאתו סהדי לא מפטר". ומקשה הבית אהרן, שהרי זו מחלוקת במרובה ולמה נחת רש"י להעמיד דווקא באי מודה מקמי דאתו סהדי? שיאמר בצורה סתמית: "אי מודה לא מפטר"! ומחדש שאלביא דרש"י גם למ"ד ממונא יש בזה מימד של קנסא שהרי סו"ס נזק הקרן אינו מצוי כשן ורגל ואפי' פחות תדיר מקרן רגילה, ולכן כל החיוב במודה הוא דווקא אי מודה מקמי דאתו סהדי ובאו עדים, שאז שמא ראה עדים ממשמשים ובאים והודה מפחדם ולא יפטר בכך. אבל אם הודה ולא באו עדים אח"כ הוי הודאה גמורה וכן יהיה פטור! אך בצרורות זהו פלגא נזקא שהוא ממון גמור ואפילו אם מודה ולא באו עדים אח"כ יהיה חייב.

ב. כחו כגופו- מציאותית או דינית

כפי ששם לב הקורא הסברנו שיטת רש"י על פי הרא"ש, מבוסס על הנחת יסוד שלא היינו יודעים את חיוב זה מסברא.

³ תלמיד הרשב"א והרא"ש על אתר מקשה למה אין כופר הרי כוחו כגופו? רואים דאזלי לשיטתייהו דלרש"י כוחו כגופו בבהמה לא ממש אלא ריבוי חיוב וזה חיוב מחודש, ולהרא"ש כוחו כגופו ממש וככלול בגופו וחיוב מכח רגל ממש ויפה.

לכאורה דבר זה תלוי בעניין כוחו כגופו, שע"פ הכלל שכוחו כגופו [הגם שלא מצאתי מקור מקרא⁴ לכך שכחו כגופו מקרא אך זהו עיקרון פשוט בכל התורה, וגם בסוגיית צרורות (יז):] צריך להבין מדוע לא היינו מחייבים מסברא?

וריש כל יש להבין עיקרון זה, ונראה בפשטות להציב שתי אפשרויות:
א. כוחו הוא בכלל גופו, הוא בעצם המניע את גופו, ובכל מעשה גופו טמון בעצם כוחו ולכן כשחייבה התורה על מעשה האדם בעצם כלול בזה חיוב על כוחו.
ב. כוחו התרבה להתחייב כגופו אך אינו בכלל גופו ממש.

להבנת אפשרות א' ניתן להביא מקרה קיצון – הגמרא בד' לא. מביאה מקרה של אדם שנתקל ובא אחר ונתקל בו, ומבאר הנמ"י שהראשון פטור כי לא עשה שום מעשה אלא השני נתקל בו. זאת אומרת כשיש מקרה של גופו המזיק בלי כוחו- פטור מדין אדם המזיק, א"כ הכח הוא הגורם הדומיננטי לחיוב⁵.

להבין את אפשרות ב' ניתן לומר- כל מה שכוחו כלול בגופו היינו דווקא כשהוא באמת בתוך גופו, אך מניין שאם הוא מחוץ לגופו יחשב כגופו? אולי צריך דווקא את שני התנאים כוחו שיניע את גופו אך אם כוחו מניע גוף אחר אולי יהא פטור.

א"כ מה הסברא ס"ס כן לרבות ולחייב כוחו כגופו? יסוד הדעת שבאדם הוא היוצר משמעות למעשיו, ואם בכוונת מכוון פגע באחר מה לי בידו ממש ומה לי באבן שזרק? כיון ששייך לצוות על האדם ולאסור עליו שייך גם לחייב אותו על נזק שגרם. לפי"ז כחו כגופו הוא דוקא באדם.

אולי במחלוקת זו נחלקו רש"י והרמב"ם.

הגמרא בד' ג: מחפשת תולדותיהן כיו"ב במבעה, ולמ"ד מבעה זה אדם מציעה הגמרא את האפשרות שתולדה תהא כוחו וניעו שמזיקים בהדי דאזלי, ודוחה- 'כוחו הוא'. מבאר רש"י: **"והיינו אדם גופו וחייב"**, ומשמעות דבריו שאין זה תולדת מבעה זה אדם, אלא אב דאדם, זה אדם גופו – כוחו היינו גופו ממש⁶. וכן משמע בד' ו. שכתב רש"י "כוחו הוא- והיינו אדם ותנא ליה במתניתין".

ואילו ברמב"ם מפורש בהלכות חובל ומזיק (ו, י): "אחד המזיק בידו⁷, או שזרק אבן או ירה חץ והזיק בו, או שפטר מים על חבירו או על הכלים והזיק, או שרק או נע והזיק בכוחו וניעו בעת שהלכו מכחו, הרי זה כמזיק בידו **והם תולדות של אדם**".

ושמא ניתן בזה לבאר מחלוקתם שאמנם בדינא דאדם המזיק אין נפ"מ בין אב לתולדה אך בהבנת המהות אולי לרש"י כחו כלול ממש בגופו ולרמב"ם התרבה שדינו הוא כמו גופו ולכן דינו אותו דין אך אינו אב אלא תולדה [כתולדות שבת].

⁴ חשבתי שדין רוצח "וזה דבר הרוצח... ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת" [דברים יט, ה] יכול לשמש מקור, אך שמא זה שלא הביאווה זה שיש לחלק שדווקא בחומר דרוצח או שיש בדיני רוצח פרטים מסויימים שלא שייכים בכל כוחו כגופו – כגון שחייב רק בדרך ירידה זה לא יכול להיות מקור, דא"כ אין לך בו אלא חידוש.

⁵ ובכך נתיישב גם לשיטת הרמב"ן שבאונס גמור כרוחו של אליהו חייב, כי ס"ס תנועת גופו או שמא צ"ל כח המשיכה האצור בגופו ומושך אותו מטה, נחשב ככוחו

⁶ ונלע"ד דוחק לומר שזה דווקא בכוחו וניעו שהם ממש מגוף האדם ובאבן יש לחלק דס"ס ל"מ צרורות באדם לכאור'.

⁷ ולפום ריהטא צ"ע דמזיק בידו ממש עכ"פ פשיטא שיהא אב ולמה ערבבן? ופשטות בא לומר הרי זה כזה וזורק אבן כמזיק בידו וחייב אמנם אם יש נפ"מ לדינא אין זה מדויק לכאורה דזה אב וזה תולדה ואין חיובן זה כזה. אולי כאן משמיע הרמב"ם חידוש שכוחו כגופו בכלל.

ג. כחו כגופו בצרורות

מה הסברא בכך שכוחו כגופו? אם כוחו כלול בגופו נמצא שאם אנו מחייבים על גופו -כוחו בכלל זה- אז בפשטות גם בבהמה היה צריך להיות כך [ולכאור' להבנה זו זה באמת הגדרה **מציאותית** יותר], אם כוחו התרבה לחיובים כגופו אז אפשר שרק באדם ריבינו לדינו [וזה עניין **דיני**] ובבהמה לא נאמר כן. כלומר: זה שפשוט מסברא שכוחו כגופו ולא מביאים מקור לכך, אולי זה רק ביחס לאדם שיש לו דעת ואחריות ומשמעות למעשיו אך בהמה נזקיה הרגילים הם בגופה: נהנית לאכול וללכת וכו', אך אין לה יחס כ"כ לנזקים שלא בגופה וע"כ מסברא פשוטה לא ברור שנחייב גם בה בכוחה ולא גופה.⁸

לכאורה זהו עצם הדיון בגמרא בד' יז: המתקשה בנוגע לחצי נזק צרורות: "אי כוחו כגופו דמי נ"ש בעי שלומי ואי כוחו לאו כגופו דמי ח"נ נמי לא נשלם? הדר אמר רבא לעולם כוחו כגופו דמי וח"נ צרורות הלכתא גמירי לה".

ומה ספק הגמרא?⁹

הברכת שמואל [סי' יט אות ב] מבאר זאת ואוחז כדבר פשוט ששור המזיק הוא דווקא בגופו, והיינו מה שלימדה ההלכה שחייב גם על דבר שאינו גופו **זה מזיק מחודש** (ולכן גם בשינוי יישאר אותו חידוש דדין רגל) ומביא ראיה מכך שאדם המזיק בגרזן שאוחז בידו ודאי הוי אב כמזיק בידו ממש, ולעומת זאת בהמה בשליף שעליה הוי תולדה, וא"כ צריך ריבוי וחידוש עוד בזה שאיננו גופו כלל ויפה.

ניתן לבאר זאת על פי מה שדנו מהו חידוש ההלכה- חיוב חצי נזק, או פטור מחצי נזק: האם למרות שכוחו כגופו לימדה ההלכה שפטור מח"נ¹⁰ או שההלכה לימדה שלא אומרים כוחו כגופו בבהמה. ומפשוט לשון הגמרא מוכח שלעולם כוחו כגופו גם בבהמה ולא אומרים שור ולא כוחו בפשטות אלא כמו באדם ולכאור' נראה שהבינה שזה הגדרה מציאותית.

ואם כן הבנת הגמרא היא שהיינו מחייבים גם בלי ההל"מ על נזקי כוחו בבהמה בפשטות, ולמה? אפשר שצריך לומר שכוחו כלול בגוף הבהמה ועל כן זה חלק מממונו המזיק וממילא מאחריות שמירתו לא רק שלא תדרוך על חפץ ותזיק לו אלא שלא תדרוך בצורה שתזיק לחפצים אחרים. וצרורות בסופו של דבר הם אולי יותר מצויים ופחות משונים מקרן וא"כ זה גם כלול בבהמה שקנה.

עתה לכאורה יקשה שנתהפכו רש"י והרמב"ם בשיטותיהם: דלרש"י באדם כחו הוי אב ממש, אך בצרורות רצינו לטעון שסובר שזה חיוב ממוני חדש, וזהו פירוש הלכתא גמירי לה דממונא הוא, ולא שהחיוב פשוט, וצ"ע שהרי סובר שכחו ממש כגופו והפטור הוא החידוש. והרמב"ם שס"ל

⁸ הן מסברא שאינה עוסקת בנזק מתוחכם והן אולי מדרשה, כדלקמן, איש בור ולא שור בור ואם היא יוצרת מזיק חדש בכוחה זה לא פשוט לחייב.

⁹ שאלה מעין זו שאלו האחרונים על בעיית הגמרא בד' י: אך תשובתם שם לא תועיל לנו כאן.

¹⁰ יש נפ"מ מכך, שאם ההלכה מלמדת שאין כוחו כגופו בבהמה ואעפ"כ חייב רק ח"נ, מובנת הרבה יותר סברת תוס' (בניגוד לרא"ש) שלרבנן אין חיוב בכח כוחו כי אין לך בו אלא חידושו ורק מה שחידשה ההלכה מתחייב ותו לא. אך אם אומרים שהעיקרון נשאר שכוחו כגופו ורק כאן ההלכה לימדה פטור מהיכא תיתי לבוא ולדון על כח כוחו שלא יהיה ככחו? אמנם אין זה מוכרח, שאפשר לבוא ולדון שיהא דומיא דרוצח ובו יש חילוק בין כוחו לכח כוחו שהוא מעין כח שני-גרמא - ולמרות שכוחו כגופו בבהמה עדיין בכח כוחו יהיה פטור לרבנן.

באדם שכוחו הוי תולדה, בצרורות דבהמה ס"ל שחידשנו פטור¹¹ דהיינו שהחיוב היה מובן מאיליו!

אכן באמת ניתן לתרץ דלרש"י שס"ל באדם כוחו הוי אב כגופו ממש, בבהמה לא היה מסיק אדעתיה לחייב כלל¹² אלמלי חידשה זאת ההל"מ. זאת מאחר שנזקי אדם שונים במהותם שהרי אדם יש לו דעת ומה לי מזיק בגופו מה לי מזיק בכוחו, או מצד שאחרי שאמרה התורה איש בור ולא שור בור אני לומד שרק אדם שיוצר מזיק חייב עליו ולא ממונו, וגם צרורות זהו מעין מזיק מחודש שהפך חפצא נח לנע ומזיק. וא"כ אחרי דרשת התורה הזאת הייתי סובר לפטור בצרורות וע"כ קמ"ל ההל"מ לחייב.

ולרמב"ם שס"ל באדם דהוי תולדה סו"ס זו צורת נזק שונה ולכן למרות שפשוט לי מסברא לחייב על כך באותה מידה ממש, אך אין זה אב. אבל בבהמה זו אותה צורת נזק הילוך והתזה: "צרורות כי אורחיהו"; "היו צרורות מנתזין מתחת רגליה"¹³, ולכן יהיה פשוט סו"ס לחייב.

נסכום:

הבאנו הסבר לשיטת רש"י שצרורות זה חיוב חדש שלא היינו יודעים מסברא, והראנו שכך למד הרא"ש בדעת רש"י.

ע"מ לבאר הנחת היסוד שזה חידוש הוצרכנו לומר בגדר כוחו כגופו שזה גדר דיני ולא מציאותי, ולכן ניתן להחיל אותו רק באדם בו שייך הסברא לאסור ולחייב על כל גרמת נזק בגופו או בכוחו וא"כ בגדר כוחו כגופו אנו למדים שזה חיוב שמתרבה.

הקשנו על ביאור זה ברש"י מכך שבאדם המזיק רש"י מגדיר שכוחו כלול בגופו, וא"כ זה נראה הגדרה מציאותית שאמורה להיות שווה באדם ובבהמה מצד שכוחו כלול בגופו

תירצנו בחילוק יסוד הדעת שגם אם כוחו כגופו זה גדר מציאותי זהו רק כאשר יש בכך את הסברא של דעת וממילא יש סברא לחייב, אך בבהמה שכל החיוב הוא מצד ממון המזיק או פשיעה בשמירה- אין זה כלול בגדר ממוני שרכשתי שאתחייב לשומרו, ואין זה נכלל בחיובי שמירתי לדאוג שלא יהפוך חפצא אחר להיות מזיק.

ונראה שלפי זה כך צריך להסביר את הגמ' ביז: "הדר אמר רבא לעולם כוחו כגופו- באדם, וח"נ צרורות [שהוא כוחו ולא גופו כהדגשת רש"י שם] הלכתא גמירי לה"- וזה יסוד חיוב שונה.

על פי הסבר זה מבוארות בעיות הגמרא האם מגופו משלם או מן העליה, ובכלל ריבוי הבעיות בכל פרטי דיני צרורות- אם זה רק פטור מחצי מהתשלום מה הסברא שיהיו עוד כ"כ הרבה שינויי דינים? מה הצורך לברר הכל? על כרחך שחצי נזק צרורות הוא סוג תשלום מחודש ועל כן מעוניינת הגמרא לבדוק כל פרטי דיני האם הם מחודשים או לא.

¹¹ כן כמעט מפורש ברמב"ם נז"מ ב, ב: "כל תולדה כאב שלה חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הילוכה שאע"פ שתולדת הרגל הן ופטור עליהן ברה"ר כרגל... אעפ"כ אינו משלם אלא ח"נ".

¹² ונראה להוכיח שיש הבדל בין כחו כגופו באדם לכחו כגופו בבהמה מעצם העובדה שהגמ' מעלה לדיון מחודש את עניין כחו כגופו בדף יז: ביחס לבהמה אחר שכבר אמרה שכוחו כגופו אצל אדם בג...:

¹³ אכן יוצא כאן לכאורה דבר מוזר שלרש"י יוצא שבהמה זה לא אותה צורת נזק כי מזיקה ע"י חפצא אחר ואילו לרמב"ם זה אותה צורת נזק ואפ"ל שרש"י הולך בתר כח ההיזק בניזוק והרמב"ם בתר כח המזיק עצמו, אך אין צורך לכל זה דסו"ס לא סותר, גם לרש"י וגם לרמב"ם אפשר לומר שזה אותה צורת נזק אלא שלרש"י כיון שהופך חפצא אחר למזיק הרי זה חידוש ולא הייתי מחייב מעצמי. שר"ר שאפשר שגם לרמב"ם יש סברא זו ויש שני דינים בצרורות ויתבאר לקמן בע"ה.

ד. הסבר מסברא לחיוב המחודש

אמנם צריך להבין, דבשלמא להבנה שההלכה פטרה מחצי נזק א"כ יסוד החיוב הוא מדין ממונו המזיק [רגל] אלא שהתורה חידשה פטור, ואמנם גם להבנה זו צ"ע מדוע, אך ביותר להבנה שהתורה חידשה חיוב חצי נזק מחודש - מהי הסברא לחיוב רק ח"נ?

ובביאור הדברים ידועים דברי הרב זצ"ל באיגרות (א,קג) שכל נזקי בהמתו הם כמו גרמא, וכח בהמתו הוא ככח כוחו וזהו חלק השותפות שלו בנזק [כי יש צד של גרמא וצד של מעשה ודוק] – וע"כ שותף לחצאין בנזק ומשלם חצי נזק. ונלע"ד בביאור הדברים, שאם האבן (שהותזה בצרורות) היתה שייכת לבעלים מסויים הרי שבעל האבן ובעל הבהמה היו שותפין בתשלום הנזק (עיין תוס' י"ט:), א"כ יש כאן בחינה שהנזק נעשה חלקית על ידי הבהמה וחלקית על ידי החפצא שהיא הפכה למזיק, וא"כ חצי נזק הוא חלק בעליה אליבא דאמת בתשלומין.

ונראה להביא ראיה להסבר הראי"ה מדברי הרמב"ם (נז"מ ב, ז-ח), שזו לשונו:

"[ז] כל המשלם נזק שלם הרי התשלומין ממון שהוא חייב לשלמו כמי שולח מחבירו שהוא חייב לשלם, וכל המשלם חצי נזק הרי התשלומין קנס חוץ מחצי נזק של צרורות שהוא הלכה כמו שביארנו.

[ח] זה הכלל כל המשלם מה שהזיק הרי זה ממון וכל המשלם יתר או פחות כגון תשלומי כפל או חצי נזק הרי היתר על הקרן או הפחות קנס, ואין חייבין קנס אלא ע"פ עדים אבל המודה בכל קנס מן הקנסות פטור".

ויש לשאול: כיון שבשני ההלכות הסמוכות הרמב"ם עוסק בניזיקין, מדוע בהלכה ח לא מפרט ואומר חוץ מח"נ צרורות? ואולי זה כוונת דבריו שח"נ צרורות זה מה שהזיק – אין זה פחות ממה שהזיק וע"כ בכלל לא משתייך לנידון האם זהו קנס או לא, שפשוט שאין זה קנס שהרי זה החלק שלו בנזק, וכדברי הרב זצ"ל.

ה. שיטת הרא"ש והרמב"ם

כנגד שיטת רש"י בסוגיא שנראה לומר שמבין שצרורות הוא חיוב חדש, קיימת ודאי שיטת הרא"ש, האומר מפורשות שעצם זה שהתשלום בצרורות הוא ממון זה דבר פשוט (ולא הלל"מ) כי החיוב בצרורות מדין רגל, וההלכה באה למעט ולומר שחייב רק ח"נ. כן משמע גם ברמב"ם האומר שלמרות שצרורות הם נזק של רגל, בכל זאת משלם רק חצי נזק.

לכאור' סברתם היא שכוחו כגופו גם בבהמה, וע"כ מסברא פשוט שיש לחייב. או שנאמר שלכל הפחות אחרי שריבתה תורה שחייב אדם על נזקי בהמתו מה לי בגופה מה לי בכוחה. את ריבוי הבעיות בעניין צרורות בפרק שני, יבאר שאנו חוקרים בקשר בכלל בין חצי נזק לשינוי ולתשלום מגופו- מהי רמת הקשר ביניהם וממילא האם מוכרח שגם בחצי נזק צרורות ישלם מגופו וכדומה.

ראיה לכך שהרא"ש סבור שכוחו כגופו זה גדר מציאותי גם בבהמה, ניתן למצוא בדבריו בד' יט. שם אווז בפשטות שלרבנן שכוחו כגופו אף כוח כוחו כגופו. ואם נאמר שכוחו כגופו הוא זה גדר דיני מחודש אם כן מדוע פשוט שכח כחו כגופו? נאמר שאין לך בו אלא חידושו! ופשוט.

ו. כחו שהוא גופו וכחו שאינו גופו

גם אחרי שאנו מניחים שיש בצרורות חיוב חדש, יש לבדוק האם כל דין צרורות מחודש או שדווקא החידוש הוא שחייב בשימוש באמצעי אחר כדי להזיק אך צרורות שהוא גופו ממש פשוט יותר לחייב כי ס"ס זה גם כוחו וגם גופו- שבכל גופו יש כוחו. ויש להביא לכך נפ"מ:

הרמב"ם (נז"מ ב, ט) אומר:

"תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו, אם היו בתוכו תבלין וכיוצא בהן שהושיט ראשו כדי לאכלו, על התבלין משלם נזק שלם ועל הכלי משלם חצי נזק כחצי נזק צרורות שכך הוא דרכו ואם היה הכלי ריקן הרי זה משונה ומשלם חצי נזק ככל הקנסות".

ומשיג **הראב"ד** על אתר: "ואם היה הכלי ריקן הרי זה משונה ומשלם חצי נזק. א"א זה טעות הוא דהא צרורות על ידי שינוי הוא ובעיניו היא אם יש שינוי לרביע נזק או לא".

ומה הפשט ברמב"ם? אולי על פי חקירה זו מתחדש יסוד- שכל מה שנאמר חידוש חיוב צרורות הוא דווקא במה שנצרך חידוש היינו בכוחו שלא גופו אך בכוחו שהוא גם גופו [קולון] לא נלמד את הפטורים המיוחדים של צרורות, כי בהם החיוב אינו מדין החידוש וממילא גם אין לו את הפטורים שלו. וממילא לא ינהג בזה שינוי לרביע נזק.

אמנם באמת לא ניתן לומר זאת, שהרי הרמב"ם סובר שחיוב צרורות הוא פשוט מסברא שכוחו כגופו וחייב כאב רגל, וחידושנו בהל"מ רק את הפטור, ויותר קשה לומר שגם בתוך הפטור יש הבדל במה יהיה הפטור. וא"כ מה נתרץ על השגת הראב"ד.

ואולי יש לומר שלמרות שחצי נזק צרורות הוא חיוב פשוט מסברא (והחצי נזק שפטור עליו הוא המחודש) עדיין יש לחלק בין שני סוגי צרורות- בכוחו שאינו גופו וכוחו שהוא גופו. כוחו שהוא גופו כלול בכלל גופו וצרורות שאינו גופו התרבה בכלל גופו לחיובים, וכל מה שדיבר הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק לומר שאין חילוק בין כיחו וניעו לזורק אבן, זהו רק מצד חיוב התשלומין. אך כמו שברור שמזיק בידו זהו אב דאדם המזיק, כך אפשר לומר שכולל סוגי חיוב שונים יחד וכוחו שאינו גופו שונה מכוחו שגם גופו (בסיבה או בהגדרה), אלא שלרמב"ם צורת נזק שונה מגדירה את הדבר כתולדה, ולרש"י סיבת החיוב היא שווה ונשאר אדם המזיק כיון שעיקר אדם המזיק הוא שעושה נזק בדעת, וחייב בתשלומין.

א"כ גם לרמב"ם שפשוט חיוב צרורות וחידשה התורה פטור, אולי אפשר לומר שיש הבדל בין דבר שהייתי יודע מסברא- כוחו וגופו, דמה לי כיחו וניעו ומה לי בידו ששניהם זה כוחו וגופו, שבו כשהתורה חידשה לי פטור לח"נ זהו רק לעניין התשלום אך לא לעניין סוג וסיבת התשלום, לבין כוחו שאינו גופו שלמרות שפשוט לי שחייב לשלם, כרגל, אחרי שחידשה התורה פטור לח"נ זה מלמד אותי על החיוב שנשאר שאינו פשוט ואולי יהיה בו גם כן חידושי דינים. ודוחק.

במילים אחרות כוחו שאינו בכלל גופו הגם שפשוט שיהיה חייב ס"ס פשוט שאין זה מצד שגופו ממש הזיק אלא כתולדת אב, והזהות לאב היא רק בחיוב התשלומין- שאין סברא לחלק בדין התשלומין אך עדיין יש הבדל בסיבת התשלומין- כשכוחו רק מתרבה לחיובי תשלומין. והגם שזהו כלל בכל התורה ולא רק באדם אלא גם בבהמה, אך ס"ס זהו רק ריבוי ואינו הדבר עצמו, וא"כ יש לדון גם אחרי הריבוי האם יהיה שינוי והעדאה או לא. אך בכוחו שהוא גופו שהחיוב אינו מריבוי אלא מעצם היותו כלול בגופו אפשר שלא יהיה שאלה של שינוי והעדאה אלא יהיה

חייב רק ח"נ כגופו משונה. כנלע"ד ותו לא מיד. [וראה לבוש מרדכי סו"ס כג ויפה מאוד ואכמ"ל]

ז. צרורות של שאר אבות

האם צרורות היא הלכה שנלמדה רק ברגל או כללית? העולם לומד שזו מחלוקת רש"י ותוס'. רש"י בד' יז: מסביר שחזיר נובר באשפה זהו רגל, ותוס' מסביר שהוא צרורות דשן. וכמו"כ רש"י בד' יח: מסביר שבהמה שהטילה גללים לעיסה אין זה שן.

אך נלע"ד מרש"י בהטילה גללים עצמו לא כן. מדויק בלשון רש"י שם שהסיבה שאין זה תולדה דשן – "ונראה בעיני דכל גללים להנאתה הוא ואפ"ה לאו תולדה דשן נינהו דשן היזיקא דגופה הוא והני צרורות נינהו". והיינו שזה תלוי בהגדרת שן ולא בהגדרת צרורות- דלרש"י הגדרת שן היא היזיקא דגופה ממש דווקא וצרורות הרי זה להפך כוחו ולא גופו דבהמה א"כ לא יכול להיות צרורות דשן לא כי כך נלמדה ההלכה דווקא ברגל אלא מצד הגדרות שן ורגל.

ונלע"ד דלרש"י גם צרורות משונים אינם תולדה דקרן ממש אלא בעצם רגל משונה- היינו נזק משונה הנגרם דרך הילוכו¹⁴. ואת"ל שלרש"י יש צרורות דקרן ממש, למה בשן לא ובקרן כן? ונראה שסו"ס רגל זה ביטוי לאורחיה, דרך הילוכו, ושן למרות שאין הזיקה מצוי ביחס לרגל הזיקה מצוי ביחס לקרן ואפשר לכוללו בחידוש צרורות דרגל אך קרן שהוא עצמו משונה א"א לכלול בצרורות דרגל כי זה ביטוי סותר.

ח. התיז ברה"ר והזיק ברה"נ

חלוק דין צרורות מרגל לעניין נזק שנגרם מכוחו ברשות הניזק, שאומרת הגמרא ש'התיז ברשות הרבים והזיק ברשות הניזק משלם' למרות שעקירה באיסור אין כאן, ולא מבארת את הטעם (ויש מקום לבאר מצד רשויות: דסו"ס הביעור [פירוש: הנזק] הוא בשדה אחר). ולעומת זאת אם הדבר מחובר דהיינו קרש ארוך שמזיזה ברה"ר וחלקו המונח ברה"נ מזיק כותב הרא"ש בסי' א שפטור [ובצרורות הנ"ל מחייב], כי זה הוי רגל כי אורחיהו (וסבת הפטור על רגל ברשות הרבים היא שההליכה היא אורחיה שם, כדברי הר"ף). ומקשה עליו הפלפולא חריפתא מנא ליה לחדש טעם ונפ"מ לדינא מליבו?

וי"ל שהאורחיהו רק מגדיר את הרשות: היכן שאורחיהו ללכת הוי רה"ר שאמרה תורה שפטור שם, ואפי' תחת הקורה שנמצאת ברשות הניזק הוי רה"ר, וכ"כ הגרש"ז. והוסיף לבאר שהנה אמנם הר"ף לא גרס את בעיית ר' ירמיה בד' יט. ביחס להתיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות

¹⁴ והארכתי במקום אחר שלרש"י, והרשב"א בפרט, יש אב דקרן תמה ואב דקרן מועדת. ונראה לומר שאין זה ממש אב שונה שכן בגמרא לא מצינו חילוק זה אלא שהתורה גילתה לנו בקרן שיש הבדל בין אורחיה למשונה וכל קרן תמה היא משונה ומועדת לאו משונה, ומכאן ילפינן לכל שאר נזקין שבלאו אורחיה זהו כעין "תולדה דקרן תמה" היינו דינו יהיה שווה לקרן תמה שהמכנה המשותף לשניהם הוא היותם משונים. ומ"מ ודאי שמבחינה מציאותית לא שייך לומר שיש כוונת הזיק בצרורות משונים (שהרי אינו מכוון להזיק באמצעותם) אלא זהו רק משונה, וא"כ צרורות רגילים זה אורחיה ושאלת הגמ' היא מה קורה כשזה לאו אורחיה? וזו בעצם שאלה בהבנת מהות תשלומי ח"נ אלו- האם זו גז"כ שזה התשלום על כח בהמה בין אורחה ובין בשינוי או שזה נהיה סוג של חיוב ממון חדש שהמירב שבו הוא ח"נ כי זה מוגדר כשותפות עם חפץ אחר שמבין שניהם יוצא הנזק, ובשינוי יהיה רביעי. ואולי זה עצמו תלוי בשאלה של חיוב או פטור, דלהבנה שזה חיוב חדש מובן יותר לומר שיהיה שינוי לרביעי נזק, ולהבנה שזה פטור אז פטרנו לחצי וד. ולא מוכרח.

הניזק, ומשמע ש"ל שבעטה ברה"ר והזיקה ברה"י פטור כמו הקורה הנ"ל דאורחיה הוא, אך לרא"ש, שגורס ומחייב בהיכ"ת כזה, מה החילוק בין זה לקורה? ומתוך ע"פ יסודו שמה שתחת הקורה הוי רה"ר כי חלק מהקורה היא ברה"ר, אך הכלים שהצרויות פגעו בהם לא הוו רה"ר. ויפה מאוד.

וע"פ דרכנו ניתן לומר שכל דבר שמחובר בגופו והזיק דרך הילוכו הוי רגל ממש וגם בניזק כן, שכל שהוי מחובר הוי דרכו להיזק וע"כ קורה ארוכה שדרך־הזיק חלקה ברור שדרכה להזיק גם בצד השני ואילו צרויות הוי כוחו ולא גופו והוי מזיק חדש ואין לו דינו ורשותו. אך גם לביאור זה אנו נזקקים לדברי הגרש"ז שמגדיר את כל שתחת הקורה כרה"ר וזה בלא זה לא סגי.

וניתן להוסיף בדיון הדברים, שצ"ע בכללות דין פטור שו"ר ברה"ר – דהנה אמרה המשנה (יט:): "אכלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה". וצ"ע הרי הבהמה עומדת בתוך רה"ר ושם לכאור' פטור משמירה? רואים שהפטור ברשות הרבים איננו פטור מלשמור, וא"כ האם יש סברא לחלק בין רה"ר לרה"נ? ולמה נאמר שאם עמדה ברה"ר והזיקה ברה"י חייבת במקרה שאכלה אך במקרה שהזיקה עץ ארוך פטורה, ושוב במקרה של התיזה צרויות חייבת? את עיקרון מקום הביעור אנו מוצאים בעוד סוגיות בהמשך לגבי לקחה מרשות אחת ואכלה ברשות אחרת.

ונראה לבאר על פי חידוש בגדרי רשויות שבת: מעודי תמהתי מדוע רה"ר היא עד עשרה טפחים, הרי כל אדם גבוה יותר מ"ט ורוב נשיאת משאות והחלפת דברים מיד ליד היא מעל "ט ומה המאפיין של "ט דווקא? ונראה שבהגדרת רה"ר צריך שתהיה נוחה ומתאימה [ומשמשת] **להילוך** הרבים וא"כ שימוש הרבים ברה"ר הוא ההילוך, והרגליים עצמן הן כעשרה טפחים. לעומת זאת, שימוש היחיד ברה"י הוא כל שימושו. וא"כ המגדיר את רה"ר הוא עניין ההילוך בו וא"כ כיון שדרך הבהמות להלך שם ויש להם רשות לזה הרי שכל מי שמשנה שם חפציו בלא שמירה הוא כמפקיר ממונו. וא"כ, דבר שאיננו עשוי להיזק משן/רגל, כגון כלים גדולים אין זה שינוי והפקר להניחו ברה"ר. ועפ"ז מבואר שהמשאיר עץ ארוך שמקצתו ברשותו ומקצתו ברה"ר **כמוחל ולוקח בחשבון** את שעשוי לקרות ואין דרך בנ"א להתבונן בדרכים וא"כ כל מה שיכול להיפגע מהעץ הזה הרי הוא כרה"ר, כי דרך רגלי בנ"א להלך שם. משא"כ בצרויות דאין כאן מחילה ואין הילוך בנ"א שם, וחייב. וא"כ רואים שהעובדה שכוחו כגופו לא מגדיר את המקום כמקום הילוך הרבים.

עוד ניתן לבאר וכן משמע מדין 'צידי הרחבה', שאפי' אם המזיק הוא ברה"ר כל עוד הנזק הוא ברה"י חייב או ש'כוחו כגופו' גורם לכך שיהיה ממש כאילו היא נמצאת ומזיקה ברשות הניזק. ואפילו בלי סברת כוחו כגופו כל **מעשה הנזק** נמצא ברה"ר בעץ ארוך משא"כ בצרויות שלמעשה **השובר ומזיק** נכנס בתוך רה"י.^{15, 16}

עוד יש לומר, שלהבנה שצרויות הוא חיוב מיוחד ואין כאן 'כוחו כגופו', חלק ממאפייני הדין החדש של צרויות שכיון שמ"מ זה חיוב על כוחו ולא גופו - א"כ החיוב איננו על מעשה הביעור

¹⁵ ולביאור זה צריך לומר כנ"ל דאי"ז מדין רגל אלא חיוב חדש שיצר מזיק והמזיק כולו ברה"נ, ולמזיק זה דיני עצמו.
¹⁶ וראיה לכך מלשון רש"י ג: "לפוטרו ברה"ר כי רגל, דרגל אינה חייבת אא"כ **נכנסת** לרה"נ". משמע שזה מזיק חדש שכאשר הצרויות נכנסים לרה"נ כל המזיק נכנס למרות שהפרה לא נכנסה עימם.

אלא על התוצאה. ברגל [עץ ארוך] לעומת זאת, המחייב הוא מעשה הנזק, **ממוני המזיק**, ואילו כאן חידשה תורה שלמרות שגוף בהמתו לא מזיק והנזק לא נגרם על ידי גוף בהמתו אלא מחפצא אחר שמזיק מכוחה חייב על כך בעליה, א"כ החיוב הוא על תוצאת הנזק שיש לה יחוס אלי, ולכן גם אם התיזה ברה"ר והזיקה ברה"י חייבת. אך כיון דבשיטת הרא"ש קיימינן והוא סובר שזה חיוב מדין רגל ופטור מחודש צ"ל כתירוצים האחרים.¹⁷

ט. שיטת הירושלמי

בשיטת הירושלמי נפלאו וחידשו כל האחרונים ותלו חקירתנו בעניין גדר ההלכה למשה מסיני האם היא חיוב חדש או פטור במחלוקת הבבלי וירושלמי, דאיתא בירושלמי:

"כיצד הרגל מועדת כו' ואין דרכה להתיז צרורות? אמר רבי אמי כשהיה כלי נתון בידי אדם אבל אם היה מונח ברשות הרבים הואיל וזה מונח ברשות וזו מהלכת ברשות פטור. רבה בר ממל אמר בה: שתי דרכים אחת יש בה עשבים וצרורות ואחת אין בה עשבים וצרורות הניחה את שאין בה עשבים וצרורות והילכה בזו שיש בה עשבים וצרורות אף על פי שהוא מונח ברשות הרבי' פטור. **רבי לעזר אומר כל דבר שהוא חוץ לגופה לא חלקו בו חכמים בין ברשו' היחיד בין ברשות הרבים לחצי כופר מהו שתקבל העדאה בדבר שהוא חוץ לגופה רבי זעירא אמר מקבלת רבי אילא אמר אינה מקבלת... היתה טבלה מונחת וזכוכית עליה דרסה על גבי הטבלה ונשתברו הזכוכית על הטבלה משלם נזק שלם ועל הזכוכית משלם חצי נזק היו שתי טבליות זו על גבי זו דרסה על העליונה ונשתברה השנייה על העליונה משלם נזק שלם ועל התחתונה חצי נזק היתה טבלה מונחת ברשות הרבים דרסה עליה והתיזה והלכה ונשתברה ברשו' היחיד אחר מי את מהלך אחר דריסתה או אחר שבירתה אין תימר אדריסתה פטור אשבירתה חייב".**

וכתב ר' אריה לייב [סי' סו] בביאור דעת ר' אלעזר שצרורות זהו חיוב מחודש ולכן חייב אף ברה"ר ואילו לבבלי לומדים צרורות מרגל לפטור ברה"ר א"כ זה חיוב מדין רגל.¹⁸

ר' שמואל [סי' ג] כתב בביאור דעת ר' אלעזר שזה חיוב מזיק מחודש גם אחרי ההלל"מ וראיה מכך שחייב ברה"ר ונפ"מ לענין זה **שיקרא מזיק רק על חצי מהנזק**, ואילו לבבלי שפטור ברה"ר כרגל אז זה חיוב מדין רגל ואחרי ההלל"מ נחשב מזיק על הכל אלא שמשלם רק חצי.¹⁹

ומה שכתב ר"א 'בכופר' שמשום שחייב ברה"ר א"כ זה חיוב חדש, וא"כ כל החלק שלו הטעון כפרה הוא רק חצי, ואילו לבבלי משמע ברמב"ם [שראינו שסובר שצרורות הן תולדה דרגל] (נז"מ י, י) שאם הרג בצרורות חייב כופר שלם, כי זהו מזיק שלם אם פטור בתשלומין.²⁰

ובצפנת פענח (תרומות פ"ב) ביאר שנחלקו האם חייב על ממון המזיק או פשיעה בשמירה, שלירושלמי חייב על ממון המזיק גם בכופר ואילו לבבלי החיוב בכופר הוא מדין פשיעה בשמירה, ואילו החיוב בנזיקין הוא מדין ממון המזיק.

¹⁷ ואכן שו"ר שהרא"ש עצמו כותב להדיא פ"ב סי' ד גבי מחזרת שכל שיכולה להחזיר לא קרי רשות הניזק.

¹⁸ ועיין בדבריו בפנים. וד"ק.

¹⁹ ובחקירה זו של מזיק בכל ופטור בתשלומין או מזיק רק על חצי יש נפ"מ לשינוי והעדאה בצרורות וד"ק ואכמ"ל.

²⁰ לירושלמי מקבל העדאה לצרורות ואילו לרש"י מד: לא מקבל, כי זהו כוחו ולא גופו.

ונראה אולי בסברת הדברים שאם אומרים שחייב כופר הוא על ממון המזיק אולי בעצם החיוב הוא על השור עצמו. אך כיוון שסברא זו דחה הרמב"ן בפרשת נח (ט, ה) יותר נראה להסביר אחרת: הכופר הוא על עצם זה שנגרם מיתה על ידי דבר הקשור אליו ולא רק מצד זה שהוא אחראי לשמור והוא בעצם המזיק, אלא כעין חיוב מיתה של בהמה הנרבעת, שבאה לעולם תקלה על ידה, כך כאן יש חיוב כופר על הבעלים מעצם זה שיש לו שייכות למיתה וצע"ע. והיה מקום לומר שנחלקו בדין כוחו כגופו האם כגופו ממש או לא, דלרש"י ס"ס זהו כוחו ולא גופו וכיצד יתחייב בכופר, והירושלמי סובר שכחו כגופו ממש וע"כ חייב גם מיתה וכופר. וא"כ ישנם שלשה כיוונים אפשריים מידיים: או שלירושלמי כחו כגופו ממש וע"כ חייב בכופר או שלירושלמי אין צורך בגופו דווקא אלא על חיוב כופר תוצאת המיתה, או על ממון המזיק ולא על פשיעה בשמירה.

אך נראה לדחות ההסבר שכוחו כגופו ממש, דאדרבה מהמשך הירושלמי דרסה על גבי טבלה שע"ג טבלה ושברתם על התחתונה משלם ח"נ כצדורות, מוכח שאין כוחו כגופו לעניין חיוב נזיקין ולכאו' כ"ש לעניין חיוב כופר.